

УДК 008 : 24 : 34 : 241.38: 340.13 : 39

В.О. РАДЗІЄВСЬКИЙ

ПРО СОЦІАЛЬНІ СУБКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Радзієвський Віталій Олександрович – кандидат культурології, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв

У статті аналізуються проблеми соціальних субкультур і соціальна стратифікація. Це стало актуальним у зв'язку з суспільними трансформаціями і потребує належного дослідження в галузі культурології. Автор торкається необхідності осмислення цих соціокультурних явищ у культурологічному та історичному вимірах в умовах сучасної України.

Ключові слова: культура, субкультура, культурологія, соціальні субкультури, стратифікація, історія.

Radzievskiy V.A. О социальных субкультурах в Украине в начале XXI века

В статье анализируются проблемы социальных субкультур и социальная стратификация. Это стало актуальным в связи с общественными трансформациями и требует должного исследования в области культурологии. Автор касается необходимости осмысления этих социокультурных явлений в культурологическом и историческом измерениях в условиях современной Украины.

Ключевые слова: культура, субкультура, культурология, социальные субкультуры, стратификация, история.

Radzievs'ky V.O. About social subcultures in Ukraine at the beginning of the 21st

In the article the social subculture of the poor is analyzed. The problem become relevant due to social transformations and requires research in the field of education. The author underlines the necessity of comprehension of these sociocultural phenomena in cultural and historical dimensions in the conditions of Modern Ukraine.

Key words: culture, subculture, culturology, social subculture, stratification, history.

Постановка проблеми. На початку ХХІ ст. у науковому дискурсі все більшу увагу почали приділяти такому питанню, як соціокультурне розшарування, його науковому поясненню, зокрема значний інтерес викликають соціальні субкультури. За кілька років у вітчизняній науці з'явилися нові терміни, серед яких такі, як «субкультура бідності», «субкультура жебрацтва», «субкультура безхатченків», «субкультура багатства», «елітарна субкультура» тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. До питань соціальних субкультур побіжно звертались чимало науковців (Ю. Александров, О. Багреєва, О. Корякіна, В. Пирожков, Г. Синіцина, О. Старков, В. Тулегенов, Г. Хохряков та ін.). Більш ґрунтовно досліджували окремі соціальні страти російські вчені (О.Белянова, Ю. В'юнов, К. Грушко, В. Кижевагова, Ю. Каіра, Н. Москвіна, О. Щекіна, С. Ярошенко та ін.). Чимало дослідників на пострадянському просторі звертались до субкультури бідності (у літературі зустрічається і як субкультура бідних) і значно менше писали про субкультуру багатства (у літературі зустрічається і як субкультура багатих) [2-9]. Питання культурологічного осмислення соціальних процесів потребує всебічних досліджень і залишається суттєвою прогалиною.

У світі проблема бідності та багатства піднімалась ще в часи давнього світу, проте активно обговорюється лише з ХІХ ст. На початку ХХІ ст. тема соціальної нерівності набула поширення і в Україні. З другої половини ХХ ст. все більше почали писати про те, що різним соціальним прошаркам притаманні не лише різні майнові можливості, але й культурні рівні, навіть культурні особливості. Ці культурні особливості обумовлюють виникнення соціальних субкультур,

які формують один з варіантів способу життя людей, що створює цінності відчуження від суспільства і його інтересів [6, с. 231; 7]. Деякі групи формують нормативні системи через надможливість (багаті) чи неможливість (бідні) досягнути звичайного успіху. Субкультура бідних аналізується навіть і як частина деликвентної культури (Г. Ганс, Л. Райнуотер та ін.) [10-13]. Вчені Чиказької школи (Л. Вірт, Р. Парк, Ф. Трешер та ін.) розробляли моделі пояснення стилів життя різних, переважно міських та в цілому групових, соціальних прошарків. Наприклад, досліджувались американські міські «гетто», а в 1928 р. Ф. Трешер вивчав міських гангстерів, позніше У. Уайт описав особливості їх квазікультури («Streetcorner society»). На думку американського вченого Дж. М. Інґера, субкультуру звичайно розглядали як девіантну систему [9].

Мета дослідження – поставити проблему і показати наслідки соціального розшарування, що виникло на початку ХХІ ст. внаслідок історичних змін в Україні і призвело, зокрема, до трансформаційних змін у вітчизняній культурі.

Виклад основного матеріалу. Предметна сфера терміну субкультура включає більше 10 визначень, якщо ж брати визначення різноманітних субкультур (молодіжна, музична, кримінальна, деликвентна, бідних тощо) нараховує до п'ятдесяти). Дослідники підкреслювали «замкненість» їх груп, особливість їх норм, поведінки, ідеалів, звичок, а тому і виокремлювали їх у субкультури. Звідти й субкультура різних «відпалих» груп. На наше переконання, групоцентризм (незалежно від складу групи – бідні, багаті, злодії, аристократи тощо) є знаковою рисою будь-якої субкультури. Групоцентризм

формує мінікультури (норми, простір, цінності, переконання тощо), створюючи певні типи субкультури – культуротипи і субкультуротипи). Групоцентризм виходить далеко за межі соціальної стратифікації. Кажучи про групоцентризм (бідних, багатих, молоді, злочинців чи інших субкультурних утворень), важко уникнути таких понять, як корпоративність, відстороненість від інших, ієрархічність, іноді внутрішній кар'єризм, атрибутивність тощо.

Нерівність (особиста, духовна, культурна, врешті-решт майнова) – це особливість суспільств усіх часів і народів, проте багатство чи бідність – особливості окремих. В економіці є усталена термінологія (масштаб бідності, поріг або рівень бідності, межі бідності, коефіцієнт бідності тощо). Доцільно подібні категорії внести і до культурних понять, адже для існування варто мати не лише мінімум речей (їжа, одяг), але і певні культурні надбання (сором, сумління тощо). Опинитись за межею матеріальної бідності небезпечно, але і за культурною межею недобре. Безперечно, ці речі доволі часто взаємопов'язані і взаємообумовлені. Реформи 90-х рр. збіднили значну частину українського населення, створивши нову соціальну стратифікацію як ієрархічну структуру. Від примарного (офіційно в СРСР «розвиненого») соціалізму ми прийшли у дикий капіталізм 90-х рр. ХХ ст. Все більше можна чути про те, що майбутнє суспільство – це суспільство високої культури, творчості, освіченості та вихованості. У представників соціальної ієрархії є різні культурні уподобання, різні корпоративні («чиновницькі» тощо) стереотипи, звичаї і т. д.

Розшарування суспільства сприяє процесу «мозаїчності» у культурному житті, до розмивання суспільного ядра (середнього класу) як основного носія традицій, звичаїв та обрядів. На жаль, формування двох полярних соціальних прошарків (дуже бідні і дуже багаті) призводить до вимивання багатьох національних надбань. Дуже бідні – отже, часто носії субкультури бідності – спрямовані на фізичне виживання, а дуже багаті доволі часто орієнтуються на світову еліту з її глобальними стереотипами, наднаціональними цінностями, відходом від живоносних народних традицій та споконвічних культурних досягнень українського народу. Елітарна субкультура, як правило, має більше інтернаціонального, ніж національного і свого, окремішнього більше, ніж народного. Отже, середній клас має важливе не лише політичне і економічне, але й культурне значення як носій саме основних вікових народних надбань і досягнень. Середній клас не є одноманітним, його значення у суспільному житті важко переоцінити.

У наш час розрізняють, а в цілому вищий, нижчий і середній класи, а в їх середовищі – старий і новий прошарки. У більшості сучасних цивілізованих країн частка середнього класу доходить до 50-70% населення. Біполярний розподіл становить загрозу й для розвитку національної науки, освіти і культури, загальному розвитку та вдосконаленню. Небезпечна субкультура бідності тим, що часто є наслідком

нестачі освіти, виховання і самоосвіти.

Середній клас – основа соціальної стабільності, основний інвестор у культуру, основний споживач і носій досягнень нашої національної культури. Справді багатих (доларових мільйонерів, мультимільйонерів, мільярдерів) в Україні небагато, навіть у США їх кількість перевищує лише мільйонер.

Справжня проблема – жебрацтво. Жебраки, як правило, не приносять користі суспільству [1]. Це ж стосується й багатьох бомжів та безхатченків [2]. Жебраки найнижчий (у фінансовому сенсі, бо у моральному ще нижчими можуть бути градації криміналітету) андерклас [1-2] іноді порівнюють з кастою недоторканих в Індії, проте це некоректно (жебрацтво у нас поки не є спадковим, а шудри – це наслідок народження і незмінний від народження стан). Це актуально і на рівнях регіоналізації бідності [8].

У СРСР жебраків, за офіційними даними, не було, але була категорія малозабезпечених, яка не зникла остаточно ні за часів розвиненого соціалістичного, ні демократичного («перебудовчого») радянського суспільства. Проте все-таки субкультура бідності у радянській державі не набула поширення.

Увага до можливостей виходу з бідності це доволі недосконала. До бідності можуть привести різні чинники: безробіття, тяжкі хвороби, невдалі реформи, криміналізація суспільства, війни, переселення тощо [3-5]. Не завжди чесний прибуток виправдовує невисокий рівень культури. Радянський патерналізм, на популярну у багатьох ЗМІ думку, породжував паразитизм, а соціалістичне мислення у добу капіталізму – це фактично мислення бідняка. Недарма, чим більший термін перебування людини у стані безробіття, тим сталіше є надії на державу та, водночас, звинувачення її (або ще багатіїв) в усіх власних невдачах та негараздах [3-4]. Заздрість також, як і надмірна замріяність, рідко буває конструктивною – вона, як правило, деструктивна. Антрополог Левчин (XIX ст.), який довгий час мешкав серед кочових племен казахів, бачив їхні мінімальні життєві потреби, але навіть незначні надбання викликали у їхньому середовищі заздрість, яка мала й криваві наслідки. «Зрівнялівка» при розподілі пограбованого, «справедливе» розділення незаконно отриманого часто не йшло (і не йде) на користь новим «власникам».

Бідними, навіть жебраками, можуть стати насамперед ті, хто не має належної освіти, а тому і доходів та шансів на підняття по соціальній драбині. Педагогічна занедбаність, культурна спустошеність і психологічна деградація, зокрема, призводять до деградації і криміналізації, сприяючи становленню ганебного стилю життя та пов'язаних з ним чинників (алкоголь, наркотики тощо). Одне із пояснень поширення бідності пропонує теорія «субкультури бідності» (О. Льюїс, В. Міллер та ін.) [10-11].

Субкультуру бідності доречно розподілити на частини: субкультура безробітних, субкультура

бідних, субкультура жебраків, субкультура безхатченків тощо. При цьому, серед них є «старі» та «нові» їхні прошарки. СРСР мав чимало бідних громадян, але більшість з них, вважаючи себе патріотами, навчалися і були налаштовані на сприйняття зразків тогочасної культури і мистецтва, не замикаючись у вузькому світі майнових негараздів (спортивні і музичні школи, гуртки, ансамблі, секції, будинки і палаци піонерів, молоді клуби, студентські спільноти і загальнообов'язкові освітні заклади.

Бідність в СРСР (остаточно непереможена) інтерпретувалась як залишок класового суспільства, як рудимент і тимчасове явище. Більшість радянських керівників і відповідальних працівників не мали «голубої» крові і були селянського чи пролетарського походження.

Усі чотири Президенти вже незалежної України вийшли, як казали в СРСР, «з народу». І особливе значення має постать В.Ф. Януковича. Не оповідаючи складну і голодну дитячу долю В.Ф. Януковича, зазначу, що його помилки юності стали (і в більшій мірі ще повинні стати) взірцем для того, як вольова людина може не лише виправитись, але перевиховатись, вдосконалитись, розвинути, отримати народне визнання, шану, повагу і досягнути політичного Олімпу. Враховуючи сучасний розвиток біднології (логіка бідності) та біднознавства (знання про квінтесенцію культури бідних) [11; 13], вчені переосмислюють минуле. Економічні, соціальні, іноді демографічні чинники ставали своєрідними причинами та, водночас, наслідками субкультурних процесів у середовищі бідних. На думку розробників субкультурного підходу, найрадикальніші прояви бідності у носіїв субкультури бідних обумовлені й культурними чинниками. Ця культура стає ідейним поясненням жебрацького існування, самовиправдання, самозахисту, а з часом і сприяє відтворенню субкультури бідних на індивідуальному, груповому, суспільному (на рівні суспільного низу, «дна») та планетарному (особливо на прикладах проблемних географічних зон, які є, зокрема в Африці, наприклад, у Південно-Африканській Республіці). Стосовно фінансових статків у ХХ ст., за капіталістичної системи, мав рацію Дж. Гелбрейт, що у минулому бідних була більшість, у ХХ ст. – меншість. Модернізація суспільства урізноманітнює культурне життя, збагачує спектр субкультур, розвиває культурний простір людини, суспільства та держави. Проте, чи завжди ці явища є однозначно позитивними? Чи не несе поляризація суспільства та розвиток субкультури бідних негативного забарвлення?

Субкультуру багатих теж доречно розподілити на частини: субкультура олігархів, субкультура високопосадовців, субкультура спадкових багатіїв, субкультура нових багатіїв, субкультура «сумнівних» багатіїв (кримінальний бізнес, економічний авантюризм, або збагачення на кшталт «синдрома успіху» Стівена Бергласа) тощо. Доречно не плутати елітарну субкультуру і субкультуру еліти. Елітарна субкультура – це не

завжди субкультура еліти, носіями та знавцями елітарної субкультури можуть бути представники середнього класу. Елітарна субкультура традиційно протиставлялась масовій культурі, проте навіть представники еліти можуть бути носіями субкультури бідних. Субкультура еліти обумовлює певний стиль, який відповідає такому статусу. Бажання та можливості субкультури багатих на відміну від субкультури бідних як правило, збігаються. Субкультура багатства притаманна не лише багатіям. Субкультура еліти – це не завжди багаті.

Субкультура багатих є більш закритою, вишуканою та менш дослідженою, вона має елітарний характер. Соціальні субкультури є тотожними в Україні та у цивілізованому світі (насамперед, Європа, Північна Америка), проте їх кількісне співвідношення різне. Суттєво відрізняється і у відсотках співвідношення між багатими та бідними в Україні та у передових країнах світу. Водночас, не варто і драматизувати наші соціальні реалії – ми суттєво випереджаємо чимало африканських та азіатських країн.

Субкультура багатих – це не завжди дорогі машини та багатоповерхові мастки, багатими духом можуть бути і бідні. Проте у них інші фінансові можливості та не обов'язково їм потрібні аксесуари. Популярна у 2012-2013 рр. тема – податки на нерухомість (наприклад, на квартири від 120 кв.м або котеджі від 250 кв.м) крок проти багатіїв, а велика нерухомість традиційно (принаймні останні два століття) розглядалась як особливість субкультури багатіїв. Чарльз Бут ще у ХІХ ст. розподілив населення Лондона на 8 груп за розмірами і регулярністю доходів (від нижчого класу, у т.ч. чорноробів, злочинців, до вищого, найбагатших, представників еліти). Чотири нижні групи – бідні. Бідні найбільш щільно розселені – по 3 людини в кімнаті, на представника середнього класу припадало до 4 кімнат. (Цікаво це порівняти з нашим українським сьогоднішнім, що буде не на нашу користь, – на нашого представника середнього класу не вийде навіть двох кімнат). На аналізі сімейних бюджетів будувалось дослідження французького Фредеріка Ле Пле. Є у субкультури багатіїв й гендерні особливості. Більшість представників субкультури багатіїв – це чоловіки. Особливості «чоловічої» підкультури у субкультурі багатіїв заслуговує на особливе дослідження (коштовна зброя, вишукані авто, марочні вина, дорогі годинники, ювелірні запальнички, елегантні костюми, колекційні речі, старовинні меблі, перстні з діамантами, тілоохоронці тощо). «Жіноча» підкультура у субкультурі багатіїв це не тільки розкішні сукні, рубінові (раніше коралові) намиста, підбори за індивідуальним замовленням, відповідність останньому слову моди та доглянутий кожен міліметр тіла. Чи треба розбиратись у дорогих авто, у наукових званнях і у зірках на погонах, щоб стати олігархшою? Не завжди, але, як правило, серед заможних представниць слабкої статті, які досягли суспільного визнання, неосвічених та неписьмених ми не знайдемо. Статус обумовлює стиль (життя, поведінки тощо)

та зумовлює потребу у збільшенні знань, умінь та навичок. Вже замало для поважної дами носити дороги (як у XIX ст. коралові тощо) намиста, мати діаманти і т.д. У субкультурі багатіїв є свої градації, які багато що обумовлюють. Щодо них можна проводити історичні аналогії, проте повну тотожність ми ніде не знайдемо. Градації у субкультурі багатства обумовлюються майновими статками, світоглядом, колом інтересів, рівнем культури та десятками інших (менш важливих) позицій і особливостей.

Культура еліти була ще у Київській Русі, проте необов'язково середньовічний аристократ мав бути носієм субкультури багатіїв. Поняття стилю та статусу виникло далеко не у XX ст, проте саме в останнє сторіччя питання «власного» місця у капіталістичному суспільстві постало особливо гостро. Важко уявити масове бажання рабів стати рабовласниками або кріпаків стати панами (такі бажання безперечно були, але далеко не в усіх). Чимало людей звалили до свого стану, який був обумовлений, у першу чергу, походженням. Разом з цим матеріальне збагачення та духовне вдосконалення у традиційній українській культурі та й за сучасних реалій у переважній більшості випадків розглядаються як різні, часто нетотожні речі. Гроші визначають економічний стан, проте не завжди можуть (а іноді й зовсім не можуть) визначати духовні здобутки. Великі вчителі різних часів та народів доволі часто не були олігархами. Більше того, князь Никола Святоша залишає все і йде у ченці, донька Єлизавети Петрівни (онука Петра I) стає черницею, Будда відмовляється від царських статків, Г.С. Скворода відмовляється від перспектив викладання і, наче жебрак, мандрує і вчить. Сам Христос народжується в яслах, а не в палаці, проповідує усім, а не окремим, постає не в образі князя чи багатія, а мудрого і доброго Вчителя. Його поважні учні (Павло – римський громадянин, Матфій – успішний податківець, Петро і Андрій – заможні рибалки і т.д.) залишають усе (усі цінності світу цього) заради Христа, мандруючи по всьому світу. Але все-таки гроші (або їх еквіваленти) часто визначають місце людини у сучасному суспільстві, водночас багатство має бути ліквідним (елітна нерухомість, прибутковий бізнес, предмети старовини тощо). Знання, вміння, навички, здібності, таланти, духовні досягнення тощо – це теж ліквідне багатство (хай і іншого щабля). Діаманти не замінять здоров'я, за мільйони не купити молодість, золото не замінить щастя, дорогі картини і твори мистецтва не беруть у труну (у труні немає кишень).

Є думка, що на формування індивідуальної звички потрібен 21 день, а для суспільно значимої традиції – 40 років (згадаємо, наприклад, 40 років мандрів давніх євреїв). Субкультура бідних на масовому рівні формується і розвивається значно стрімкіше, ніж субкультура багатства. Хоч на індивідуальному рівні ця закономірність відсутня. Можна згадати потужну постать Мартина Ідена в однойменному творі Д. Лондона та

багатьох велетнів духу минулого та сучасного (М. Ломоносова, М. Поплавського та ін.), які у різні часи досягали значних успіхів, маючи обмежені стартові можливості.

Особливий вплив на культурну має еліта суспільства і, в першу чергу, панівна еліта (часто це не лише ті, хто офіційно при владі, але й ті, хто за ними). В сучасному культурному просторі значне місце посідає фінансовий, – а ширше владний (державний, спонсорський тощо) чинник, – що теоретично має відкритий характер і повинен контролюватися суспільством, але в житті не завжди як у теорії. Еліта відстоює насамперед власні інтереси (не лише грошові, але й культурні). Еліта часто пропонує суспільній думці свої поняття, цінності, стандарти тощо. Бідним бути легше, ніж багатим, водночас субкультура бідних стає ідейним поясненням жебрацького існування, самовиправдання, самозахисту, а з часом і сприяє відтворенню субкультури бідних на індивідуальному, груповому, суспільному (на рівні суспільного низу, «дна») та планетарному (особливо на прикладах проблемних географічних зон, які є, зокрема в Африці, наприклад, у Південно-Африканській Республіці). Все логічніше звучать сумнівні твердження про генотип «бідності».

Напевно має рацію Тім Касер, який доводить, що для кожної людини є певна «межа насичення» (високий рівень доходу особистого життя, додаткові доходи понад цього якщо і роблять людину щасливішою, то в дуже малому ступені, а суттєві наддоходи знижують задоволення від життя). Доречно уявляти особисті межі (слухно кажуть поляки, що чого забагато, то недоречно). Недарма, за деякими даними, щасливими є 90 % індонезійців та філіппінців, а японців – тільки 60%. Цей один з багатьох прикладів, коли жителі країн з високим рівнем життя, менш щасливі, ніж жителі країн з низьким рівнем життя. Раніше людство жило бідніше, але щасливіше. Якщо брати стандарти життя, то в матеріальному сенсі за останні тисячоліття (особливо останнє) людство прогресує, проте у духовному сенсі про це важко казати (суїциди та девіантність у цілому, поширення делінквентності, збільшення криміногенності та аморальності тощо).

Висновки. В Україні формуються соціальні субкультури – насамперед, субкультури бідних і багатих. Це обумовлюється значною поляризацією населення. Частина народу опинилась у депресії і в штучному культурному вакуумі, почалося формування та відтворення бідних з формуванням у деяких з них особливої субкультури. Значно ж менша частина народу спромоглася розбагатіти. При значному ж поширенні субкультури бідних з часом вона буде здатна загрожувати розвитку країни. З розвитком аналогічної ситуації, з поширенням субкультури бідних в СНД, майже одна шоста частина планети – поряд з окремими регіональними частинами Африки і Азії – зможе перетворитись на оазиси нестабільності та бідності, де пануватимуть субкультури бідних.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Балабанова Е.С. Андеркласс: понятие и место в обществе / Е.С. Балабанова // СОЦИС. – 1999. – № 2. – С. 65-70.
2. Девятова Е.В. Беспризорность в контексте российской культуры: дисс. ... канд. культурологии: спец. 24.00.01 / Елена Васильевна Девятова; Челяб. гос. акад. культуры и искусства. – Челябинск, 2009. – 141 с.
3. Каира Ю.В. Бедность как фактор социальной ответственности безработных в современном российском обществе: дисс... канд. социол. наук: 22.00.04 / Юрий Владимирович Каира. – Орел, 2006. – 193 с.
4. Кильдюшева О.А. Феномен бедности в социальной структуре современного российского общества: дисс. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / Ольга Александровна Кильдюшева. – Саранск, 2005 – 167 с.
5. Кошелева А.Н. Ценностно-профессиональные ориентации различных социальных групп в условиях безработицы: автореф. дисс. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 / А.Н. Кошелева / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. – СПб., 2001. – 16 с.
6. Сидорчук І.Б. Субкультура бідності в суспільстві, що трансформується / І.Б. Сидорчук // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. – Сер.: Географія. – 2011. – Т. 24 (63), № 1. – С. 230-238.
7. Філь Г.В. Специфіка культури і субкультури бідних / Г.В. Філь // Вісник: Соціологія та профспілковий рух. – 2009. – № 5. – С. 25-31.
8. Швец А.Б. Проявления социокультурной конфликтности в Крыму / А.Б. Швец, И.Г. Беднарский, А.Н. Яковлев // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 73. – С. 165-176.
9. Ярошенко С.С. Проблематика субкультуры бедности в американской социологии: дисс. ... канд. социол. наук: 22.00.01 / Светлана Сергеевна Ярошенко. – М., 1994. – 158 с.
10. Lewis O. La Vida / O. Lewis. – New York: Random House, 1966. – P. 49-53.
11. Miller W. Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency / W. Miller // Journal of social issues. – 1958. – Vol. 14. – P. 5-19.
12. Rainwater L. The problems of lower class culture / L. Rainwater // Journal of social issues. – 1970. – Vol. 26, № 2. – P. 142.
13. Wilson W. The Underclass: Issues, Perspectives, and Public Policy / William Julius Wilson // Annals of the American Academy of Political and Social Science. – 1989. – Vol. 501: The Ghetto Underclass: Social Science Perspectives. – P. 182-192.

Стаття надійшла до редакції 24.04.2013